

HERIBERT HEINEMANN

PARAFIA JAKO MIEJSCE SŁUŻBY KOŚCIOŁA *

Pytanie o teologiczne miejsce, o teologiczne podstawy parafii, wprowadza pewien rodzaj zakłopotania, jeśli oczekuje się nań teologicznie uzasadnionej odpowiedzi. Choć przez długi czas parafia, gmina parafialna, gmina, oznaczała głównie w dziedzinie teologii pastoralnej miejsce, w którym uwidaczniał się Kościół, to jednak Sobór Watykański II tylko w jednej jedynej wypowiedzi mówi o niej jako reprezentantce rozprzestrzenionego na całej ziemi i widzialnego Kościoła. Wypowiedź ta, rzecz szczególna, znajduje się w *Konstytucji o liturgii świętej, Sacrosanctum Concilium* (n. 42 cz. 1). W terminologii soborowej parafia określana jest przez słowo *paroecia*, które występuje w prawie kanonicznym, oraz przez *Communitas paroecialis* (tak w KL n. 42 cz. 2; DB n. 30 cz. 1; DB n. 30 cz. 2). Poza tym parafia w ogóle nie jest określana jako *ecclesia localis* czy też *ecclesia particularis*. Fakt ten może wywoływać nawet zdziwienie, zwłaszcza że ojcowie Soboru nie widzieli żadnych trudności w określaniu rodziny jako „Kościół domowego” (por. KK n. 11 cz. 2). Dlatego łatwo zauważyć, że w wypowiedziach Soboru Watykańskiego II w sposób przejrzysty celowo unika się stosowania słowa „Kościół” w odniesieniu do parafii. Jest to tym bardziej zaskakujące, że właśnie w życiu parafii, zwłaszcza w sprawowaniu Eucharystii znajduje się szczyt i źródło życia gminy (por. DB n. 30), co w sposób najbardziej dokładny i wyraźny obrazuje Kościół. Zwraca na to uwagę wzmiankowana już wypowiedź (KL n. 42 cz. 1) mówiąca o parafii jako wspólnocie wierzących, głoszących śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa i oczekujących Jego obietnic. Duszpasterskie doświadczenie wykazuje jednoznacznie, że człowiek wierzący doświadcza Kościoła w swojej parafii, w swojej gminie. Przez to w doświadczeniu wierzącego chrześcijanina parafia jest czymś więcej niż tylko częścią diecezji, częścią Kościoła (*ecclesia particularis*), Kościoła lokalnego (*ecclesia localis*) — Kościół jest w niej przez niego przyżywany i doświadczany. Również Kodeks Prawa Kanonicznego w ślad za terminologią Soboru Watykańskiego II posługuje się pojęciami *paroecia*, albo — choć co prawda rzadko — *congregatio paroecialis* (por.

* Poniższy referat został wygłoszony przez Autora w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 10 V 1985 r.

kan. 528 § 2), *communio paroecialis* (por. kan. 529 § 2), nigdy jednak pojęciem *ecclesia* w odniesieniu do parafii. Wyrażenie *ecclesia paroecialis* jest stosowane wyłącznie do określenia kościoła parafialnego, domu, w którym zbiera się wspólnota parafialna na nabożeństwa. Wynika stąd, że i prawodawcy kościelnemu mówienie o parafii jako Kościele nastęrcza trudności. Chodzi tu w końcu oczywiście o kwestię hierarchicznej struktury, która dla zespolenia Kościoła jest teologicznie konieczna. To hierarchiczne zespolenie Głowy i członków przez parafię realizowane jest w sposób niepełny, nawet i wtedy, gdy podczas Mszy św. wyraźnie zaznacza się jedność wspólnoty z biskupem. Należałoby tu wspomnieć wyrażenie: „gdzie biskup, tam Kościół”; toteż słowo „Kościół” w pojęciu parafialnej wspólnoty nie wyczerpuje swego znaczenia. Skoro więc teologiczne miejsce parafii okazuje się być czymś mało sprecyzowanym, byłoby rzeczą wskazaną zapytać się o jej miejsce w porządku prawnym.

Prawo kościelne — zarówno KPK/1917, jak i KPK/1983 widzi w parafii (*paroecia*, albo tylko okazynie *parochia*) pewną część terytorium diecezji. Diecezja ma być podzielona na różne części terytorialne, czyli parafie, do czego zobowiązuje kościelny prawodawca (por. kan. 216 § 3 w łączności z kan. 216 § 1 KPK/1917; kan. 374 § 1 KPK/1983). Porównując jednak wyrażenia KPK/1917 z wyrażeniami KPK/1983, zauważa, że obok prawie równobrzmiących sformułowań zawartych w kano-nach 216 § 1 KPK/1917 i 374 § 1 KPK/1983, nowe prawo zna definicję parafii, która wykracza poza dotychczasowe określenia. Parafia tutaj już nie jest pojmowana jako wydzielona część diecezjalnego terytorium, ale definiuje się ją jako wspólnotę wierzących *certa communitas fidelium*, por. kan. 515 § 1). Chodzi więc o wspólnotę wierzących, która żyje, egzystuje jako parafia, jako gmina parafialna w danej części Kościoła; chodzi o jej własnego pasterza (*pastor proprius*), proboszcza, któremu w tej wspólnotce zostało powierzone duszpasterstwo. Z brzmienia kan. 515 § 1 należy wnioskować, że chodzi w nim nie o parafię rozumianą głównie jako obszar zarządzania, część oddzielonego terytorium Kościoła, diecezji, ale o wspólnotę wierzących, którzy tę parafię tworzą i stanowią. Kan. 515 § 1 pozwala nam na skonstatowanie zmiany, która będzie miarodajna dla dalszych analiz prawa: parafia jest wspólnotą wierzących; w parafii urzeczywistnia się zadanie i służba Kościoła. Powyższe tezy mają tutaj służyć za podstawę do dalszych rozważań, którym powinny towarzyszyć też pewne uwagi krytyczne.

I

PARAFIA JAKO WSPÓLNOTA WIERZĄCYCH
(CERTA COMMUNITAS CHRISTI FIDELIUM, kan. 515 § 1)

Podczas gdy KPK/1917 bardzo mocno akcentuje parafię rozumianą jako część diecezji, opartą na biskupim zarządzaniu, to nowy KPK wyraźnie zaznaczył, że parafia nie przedstawia kopii ludzkiej organizacji, ale że jest wspólnotą wierzących w Chrystusa.

Terminologia

Aby zrozumieć słowo „wspólnota” (*communitas*) określające ogół członków danej parafii, w której duszpasterzowanie zostało powierzone wyznaczonemu proboszczowi, należałoby zwrócić uwagę na pewien rozwój, jaki się dokonał, o ile to słusznie dostrzegam, przede wszystkim na obszarze języka niemieckiego. Pojęcie parafii w oparciu o myśl teologiczno-pastoralną zostało rozszerzone na określenie „gmina parafialna” (*Pfargemeinde*), aby przez to w stosunku do bardziej prawniczego wyrażenia „parafia”, pojęta jako część terytorium diecezji, podbudować bardziej teologiczne określenie, jakim jest gmina. W rezultacie pojęcie parafii na płaszczyźnie teologicznej myśli zostało wyparte przez pojęcie „gmina”. Przyczyniła się do tego głównie „teologia gminy”, która chciała parafię doprowadzić do pewnej teologicznej autonomii. Ponadto rozwinięte w kościołach protestanckich pojęcie „kościelna gmina” przeszło przez państwowe prawo kościelne także i do terminologii w katolickim Kościele. W dziedzinie teologii pastoralnej nie było więc żadnych wahań, by, jak już zaznaczono, w oparciu o myśl teologiczną przeciwstawić pojęcie „gmina” pojęciu „parafia”, wpływającemu z prawa o zarządzaniu. W zasadzie tak pojętego rozwoju należało się wystrzegać, ponieważ na powstanie pojęć „gmina”, „gmina kościelna” złożyły się nie tylko uzasadnienia teologiczne, ale także właśnie zasady wpływające z państwowego prawa kościelnego.

Teodor Schnitzler, profesor liturgii w arcybiskupim seminarium duchownym w Kolonii zwrócił uwagę na bardzo zróżnicowane znaczenie słowa „gmina”. Schnitzler mówi o potrójnym znaczeniu pojęcia „gmina”: — teologicznym, utożsamiającym gminę z Kościołem Jezusa Chrystusa. Tym określeniem miałyby być objęty ogół wierzących w Jezusa Chrystusa i oczekujących Jego obietnic.

— liturgicznym, określającym wspólnotę sprawującą liturgię. Chodzi tu o gminę, która się gromadzi szczególnie po to, by z polecenia Pana w Eucharystii głosić Jego śmierć i zmartwychwstanie.

— jurystycznym, w znaczeniu kościelnej gminy, parafii, która jest częścią danego biskupstwa, danej diecezji.

W problematyce tej chodzi o pytanie prawno-kanoniczne, mianowicie o wspólnotę, którą nowy Kodeks Prawa Kanonicznego definiuje jako wspólnotę wierzących (por. kan. 515 § 1). Wspólnota ta jest z reguły oznaczona terytorialnymi granicami i tylko wyjątkowo ma charakter personalny (por. kan. 518). Wypowiedzi te wyraźnie wskazują również na to, że, jeśli nowe prawo kościelne mówi o parafii, to chodzi o wspólnotę; parafia jest rozumiana jako wspólnota wierzących, a już nie, jak dotąd, głównie jako okręg zarządzania w danej diecezji.

Reformy prawne tej wspólnoty

Nowe prawo kościelne wychodzi z założenia, że zwyczajną formę określonej wspólnoty wierzących stanowi parafia, nawet gdy nie mówi ono wyraźnie o parafii jako jej zwyczajnej formie. Że ta forma powinna mieć charakter reguły, zaznaczają to wyraźnie wypowiedzi oparte na kan. 516 § 2, mówiące o niby-parafii (*quasi-paroecia*) i o wspólnocie. Ta zwyczajna forma prawna parafii, jak już powiedziano, jest wyznaczona przez określone terytorium, tzn. przez wytyczone linie graniczne oddzielające ją od innych parafii. Istnieje oczywiście możliwość utworzenia parafii o charakterze personalnym, jeżeli duszpasterskie potrzeby wykazują taką konieczność. Biskup ma prawo tworzenia parafii z racji oddzielnego rytu, mowy, narodowości wierzących czy też terytorium (por. kan. 518).

Szczególną formę prawną wspólnoty wierzących chrześcijan stanowi niby-parafia (*quasi-paroecia*), (kan. 516 § 1). Stare prawo łączyło z pojęciem „niby parafii” sytuację misyjną, która wyprzedzała w postaci apostoelskich wikariatów i prefektur ostateczne ustanowienie zwyczajnego porządku hierarchicznego (por. kan. 451 § 2 n. 1 KPK/1917). Także i nowe prawo zna tę hierarchiczną organizację w postaci wikariatów apostoelskich i prefektur. Wprowadzając jednakże pojęcie „quasi-parafii” unika łączenia tego pojęcia z sytuacją misyjną. Obecnie chodzi ogólnie o tymczasowość duszpasterskiej sytuacji, tzn. „quasi-parafia” bywa tworzona tam, gdzie z pewnych powodów nie może być jeszcze erygowana normalna parafia. Jest to więc tymczasowość prawna, choć istnieje potrzeba zorganizowania duszpasterstwa.

Kan. 516 § 2 wyraźnie podkreśla, że w nowym prawie chodzi głównie o ludzi, o wierzących w Chrystusa, a nie terytorialne jednostki zarządzania. Jeśli jakaś wspólnota wierzących nie może być zorganizowana jako parafia lub w formie tymczasowej jako „quasi-parafia”, do bisku-

pa należy obowiązek zadbania o odpowiedni sposób duszpasterskiej opieki dla tej wspólnoty. Sformułowanie to podkreśla, że chodzi o ludzi, w stosunku do których biskup wziął odpowiedzialność za duszpasterską opiekę. Należałoby tu wziąć pod uwagę tych wierzących w Chrystusa, którzy znajdują się w szczególnej sytuacji bądź ze względu na ich obrządek, mowę, bądź też duchowość czy szczególną duszpasterską strukturę. Także i im należy umożliwić duszpasterską opiekę, byłoby wskazane pomyśleć także o tak zwanych „wspólnotach podstawowych”, które jak dowiadujemy się, w trzecim świecie są niezbędne, aby wiernym, których nie można w wystarczający sposób objąć normalną duszpasterską opieką poprzez parafię, wspólnota pośredniczyła w Słowie i sakramencie. Czasami wyrażenie „wspólnota podstawowa” na obszarze języka niemieckiego używane jest w znaczeniu wspólnoty szczególnie aktywnych chrześcijan, którzy wyrывают się z izolacji i aninowości życia w zbyt dużej parafii, aby stać się naprawdę braterską wspólnotą. W nowym prawie kanonicznym jest miejsce także i dla takich wspólnot, które nie odcinają się od wspólnoty parafialnej, ale chcą zaangażować się w bardziej osobiste działanie. Nie są one izolowane i nie powinny być izolowane, ale powinny być włączone w duszpasterstwo danego Kościoła partykularnego. Ich łączność z biskupem jest zapewniona przez to, że ten ostatni wydaje wskazówki duszpasterskie dla tych wspólnot (por. kan. 516 § 2), dzięki czemu nie są one niezależne od biskupstwa czy od Kościoła lokalnego.

Podsumowanie

Zbierając te rozważania razem, byłoby najpierw wskazane stwierdzić, że nowy kodeks prawa kościelnego traktuje parafię wprawdzie jako regularną formę podziału Kościoła lokalnego, ale widzi możliwość także innych form, wśród których najpierw wylicza się parafie tymczasowe („quasi-parafie”), a oprócz nich jeszcze inne formy wspólnot, które nie są ani parafiami, ani „quasi-parafiami” (parafiami tymczasowymi). Chodzi tutaj o możliwą formę jednoczenia wierzących w Chrystusa, którym potrzeba posługi duszpasterskiej. Jeśli jednak nowe prawo kościelne okazuje się tak bardzo otwarte w stosunku do tych wspólnot, to nie należy iść aż tak daleko, by rozumieć przez to, że teraz w parafiach w sposób nieograniczony mogą tworzyć się wspólnoty, które prowadziłyby do całkowitej ich izolacji od tychże parafii. Na pewno nie byłoby to zgodne z duchem kanonu 516 paragrafu 2. Szerokie sformułowanie tego postanowienia prawnego może być rozumiane tylko w tym sensie, że w Kościele jest miejsce dla wszystkich wspólnotowych form duszpasterstwa. Ale także za te wspólnoty, które się tworzą w obrębie parafii lub może także

i poza nią, ostatecznie odpowiedzialny jest biskup, gdyż on wyznacza kierunek pracy duszpasterskiej dla tych grup, tak że i tu łączność z biskupem zabezpiecza ich istnienie wewnątrz Kościoła lokalnego. Chodzi bowiem o łączność z biskupem przy całej samodzielności czy być może nawet dowolności ich rozwoju. Wspólnoty te, tak jak wspólnota parafialna, „quasi-parafialna”, wspólnota wierzących są złączone z biskupem jako gwarantem jedności (por. kan. 205).

Dalej należałoby jeszcze raz podkreślić, że nowy Kodeks Prawa Kanonicznego o wiele silniejszy akcent kładzie na wspólnotę, na zbiorowość osób, niż na parafię prawnie rozgraniczoną jako jednostka zarządzania. Parafia i podobne do niej wspólnoty są wspólnotami wierzących. I chociaż tym wspólnotom nie przysługuje we właściwym tego słowa znaczeniu określenie „Kościół partykularny”, to jednak są one nim o tyle, o ile zachowują związek z biskupem. Można by te rozważania ująć w pewnym skrócie, formułując je następująco: Wspólnoty te posiadają pewną prawną, ale nie teologiczną, autonomię. Do tego rozwoju, wprowadzonego przez nowe prawo, należy dodać jeszcze kilka dalszych krytycznych uwag.

II

PROBOSZCZ JAKO DUSZPASTERZ WSPÓLNOTY (kan. 515 § 1)

Jezus Chrystus rozesłał swoich uczniów i apostołów, nakładając na nich zadanie, by przepowiadali nadejście Królestwa Bożego („Królestwo Boże się do was przybliżyło” Łk 10,9) i głosili je wszystkim narodom (Mk 16, 15—18) oraz spełniali służbę miłości (J 13, 1—5), tym samym zobowiązał ich do służby dla Królestwa Bożego. Zadanie to przyjęli uczniowie i następujący po nich pasterze; w dokumentach Soboru Watykańskiego II powiedziano o tym zadaniu następująco: „Stąd też Kościół [...] otrzymuje posłannictwo głoszenia i krzewienia Królestwa Chrystusowego i Bożego wśród wszystkich narodów (KK n. 5): Służba świata, którą ma Kościół pełnić z polecenia Chrystusa, jest potrójna: przepowiadanie orędzie zbawienia, Ewangelię, sprawność tajemnicę, sakramenty (por. 1 Kor. 4,1) i wykonywać służbę, diakonię (por. 1 J 13,15). Poprzez to jest ustalona i rozgraniczona służba Kościoła, która jest urzeczywistniana w chrześcijańskich wspólnotach. Do wykonywania tej służby jest powołany głównie proboszcz jako „pastor proprius”, któremu została powierzona troska duszpasterska w parafii (por. kan. 515 § 1).

1. Zadania i obowiązki proboszcza

Nowe prawo kościelne dokładnie sformułowało obowiązki i zadania proboszcza zarówno w prawie o parafii jak też i przy okazji określaniach prawnych związanych z przepowiadaniem czy sprawowaniem sakramentów.

Służba Słowu

Jest zadaniem proboszcza głosić słowo Boże wszystkim przynależącym do parafii, zarówno tym, którzy stoją z dala jak i tym, którzy nie w całości żyją we wspólnocie kościelnej (por. 528 § 1). Ogólne zobowiązanie do służby Słowu jest jeszcze raz podkreślone w kan. 757 z konkretnym wskazaniem na misje, ćwiczenia duchowne (por. kan. 770), na powszechne i specjalne katechetyczne nauczanie (kan. 776, 777) i na przygotowanie do przyjęcia sakramentów (por. kan. 843, 867, 890, 913 § 1, 914, 1063). Prawodawca mówi przy tym bardzo wyraźnie, że słowo Boże ma być przepowiadane także i tym wierzącym, którzy ze względu na szczególne uwarunkowania życiowe nie mogą wystarczająco korzystać z normalnej posługi duszpasterskiej. Zadanie to jest powierzone zarówno biskupowi jak i proboszczowi (por. kan. 771 § 1).

Posługa sakramentalna

Ośrodkiem i uwieńczeniem życia chrześcijańskiej wspólnoty jest sprawowanie Eucharystii (por. DB n. 30). Dlatego zadaniem proboszcza jest troska, aby członkowie gminy często przyjmowali sakramenty Eucharystii i Pokuty (por. kan. 528 § 1). Udzielanie sakramentów należy do jego najważniejszych obowiązków (por. kan. 530 w łączn. z kan. 883 n. 2, 911 § 1, 1003 § 2 i 3, 1108, 1109). Prawne postanowienia w odniesieniu do Chrztu, Eucharystii i Małżeństwa podkreślają, w jak szerokim zakresie związane jest z parafią sprawowanie tych sakramentów. Przejawia się w tym jeszcze coś w rodzaju „parafialnego przymusu”, co w znacznym stopniu było stosowane przez stare prawo.

Diakonia

Obowiązek diakonii wyraża przede wszystkim sformułowanie kan. 529 § 1; chodzi o służbę wobec chorych i umierających, ale także o służbę na rzecz ubogich, uciśnionych, osamotnionych i wygnanych ze swojej

ojczyzny. Należałoby w związku z tym wskazać na kan. 1254 § 2, który mówi o prawie Kościoła do gromadzenia zasobów, by można je było przeznaczyć na cele apostołatu i działalność charytatywną. Ta potrójna służba Kościoła konkretyzuje się w służbie proboszcza, którą on w tej i z tą parafią winien wykonywać. Tutaj jeszcze raz ukazuje się to, co było sformułowane na wstępie, mianowicie, że zbawcze posługiwanie Kościoła unaocznia się w *communitas paroecialis* por. KL n. 42 cz. 2).

2. Nowe postanowienia prawa kościelnego

Chociaż nowy Kodeks Prawa Kanonicznego wychodzi z założenia, że służba Kościoła (przepowiadanie, uświęcenie, diakonia) najpierw i przede wszystkim powinna być wykonywana w parafii, to jednak z tych prawnych postanowień jasno wynika, że pytanie, gdzie ta służba ma być wykonywana, jest mniej ważne od faktu, by była ona w ogóle wykonywana. Stwierdzenie to należy jeszcze wyjaśnić kilkoma wskazówkami. Można wyjść z faktu, że parafia reprezentuje normalną formę duszpasterstwa sprawowanego w danej części diecezji, zaś w Kościele chodzi o wykonywanie służby, która jest jego zadaniem, a nie o prawne struktury organizacyjne. Ponadto nie chodzi o służbę i osobę proboszcza; decydującym jest to, że ta służba w ogóle może być wykonywana. W ten sposób Kodeks Prawa Kanonicznego podejmuje najpierw myśl, która została już sformułowana przez Sobór Watykański II. W *Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła Ad Gentes* (por. DM n. 16,6) w związku z wprowadzeniem stałego diakonatu jest powiedziane, że mężczyźni, którzy pełnią posługę diakonalną, mogą kierować w imieniu proboszczów i biskupów opuszczonymi wspólnotami chrześcijańskimi (*communitates christianas*). Powyższa wypowiedź jeszcze bardziej została uwypuklona w dekreście papieża Pawła VI *Sacrum Diaconatum Ordinem* w art. 22 cz. 10. Porównanie obu tych wypowiedzi z kan. 517 § 2 wykazuje, że nowy Kodeks Prawa Kanonicznego wychodzi daleko poza oba wymienione dokumenty. Według kanonu 517 § 2 biskup może wobec braku kapłanów (*penuria sacerdotum*) powierzyć troskę o duszpasterstwo diakonowi, albo także innej osobie bez święceń kapłańskich. Chodzi przy tym już nie o opuszczone chrześcijańskie wspólnoty, ale o takie, które nie mogą być w normalny sposób obsłużone przez kapłana. W takich okolicznościach biskup ma jednak jednego kapłana wyposażyć w odpowiednią władzę i uprawnienia proboszcza. Sformułowanie to, które oczywiście tylko w wyjątkowych okolicznościach może mieć zastosowanie, jasno wykazuje, że zarządzenie zawarte w kan. 517 § 2 odnosi się nie tylko do szczególnie opuszczonych rejonów (por. DM n. 16,6), ale także do parafii. Można z tego

wyciągnąć wniosek, że w razie konieczności wolno powierzyć nie tylko diakonom, ale nawet nie wyświęconym osobom ogólne obowiązki duszpasterskie, zarówno na opuszczonych terenach jak i w prawno-kanonicznie ustanowionych parafiach.

Rozważając jeszcze raz wypowiedzi zawarte w kanonach 516 § 2 i 517 § 2, nasuwa się wniosek, że obecnie nie chodzi już głównie o to, w jakich strukturach prawnych powinna być spełniana posługa Kościoła (por. kan. 515 § 1, 516 § 1, 516 § 2) i kto ją powinien wykonywać (kan. kan. 515 § 1, 517 § 2). O wiele bardziej istotnym jest to, żeby posługa przepowiadania, sprawowanie sakramentów i diakonia w ogóle były wykonywane, oczywiście w takim zakresie, w jakim zezwala na to władza wypływająca ze święceń. Stąd też staje się rzeczą zrozumiałą, że w nowym prawie kanonicznym nie chodzi na pierwszym miejscu o osobę proboszcza, ale o służbę, którą on ma wykonywać. Z tego wypływa także fakt, że istnieje możliwość odwołania proboszcza, jeśli on nie jest w stanie w wystarczający sposób pełnić swej służby (por. kan. 538 § 1 w łączności z kan. 1740—1748, 538 § 3, 539). Proboszcz może być również przeniesiony, jeżeli duszpasterstwo w diecezji i w związku z tym nadrzędne względy według biskupa tego wymagają. (por. kan. 1748—1752).

Stalość w urzędzie, uzasadniana i porównywana przez K. Mörsdorfa do związku małżeńskiego, która ma istnieć pomiędzy parafią, a proboszczem jako jej ojcem, została w nowym KPK w zasadzie zachowana (por. kan. 522), ale jeśli potrzeby duszpasterskie tego wymagają, biskup może dokonać odpowiednich zmian. Sformułowanie mówiące, że na podstawie dekretu Konferencji Episkopatu można również proboszcza mianować tylko na pewien czas (*ad certum tempus tantum*) (por. kan. 520) podkreśla przedstawiony już wyżej pogląd, że w nowym prawie nie chodzi już głównie o osobę proboszcza, ale jedynie o duszpasterską posługę w parafii. Służba ta ma pierwszeństwo przed wszystkimi osobistymi względami.

III

UWAGI KRYTYCZNE

Te krytyczne uwagi należy podzielić na dwie kwestie i wyeksponować w dwu tezach.

Teza 1:

W nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego parafia pozostaje regularną formą normalnego duszpasterstwa. Jednakże istnieje możliwość tworzenia innych form.

Zadaniem niniejszych rozważań nie jest wykazanie prawnego rozwoju parafii. Należy jednak zwrócić uwagę na niektóre punkty widzenia. Dzieło reformy Soboru Trydenckiego w swoim prawodawstwie poświęciło uwagę także instytucji parafii (por. *sessio XXIV de reformatione*, 13). Biskupom zostało polecone podzielić wiernych danej diecezji na jednoznacznie rozgraniczone parafie. Biskupom wolno było jednak podjąć także i inne, według nich bardziej dostosowane środki. W każdym razie według intencji ojców soboru nie powinno już być ludzi nie przynależących do jakiejś parafii. Prawo udzielania sakramentu Chrztu św., Pokuty, Małżeństwa i prawo do pogrzebu było prawie wyłącznie związane z proboszczem, określanym jako *parochus proprius* („parafialny przymus”, „parafialne więzy”). Parafia jest w rzeczywistości miejscem, w którym w sposób zwyczajny sprawuje się opiekę duszpasterską. Te postanowienia prawne weszły także w dużej mierze do KPK/1917, który uznaje kanoniczną parafię za właściwą formę jednostki duszpasterskiej, obok której dopuszcza oczywiście formy nadzwyczajne (*quasi-paroecia* dla terenów misyjnych, stałe wikariaty, *vicaria perpetua* jako forma zastępcza parafii) i według różnych przepisów diecezjalnych przejściowe regulacje do momentu utworzenia kanonicznej parafii. Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego opisując parafię, wychodzi od określenia *certa communitas fidelium*. Ta *communitas fidelium* może mieć inną strukturę, gdy ze względów duszpasterskich okazuje się to konieczne i potrzebne. Istotną podstawą jest *communitas*, która może być kanonicznie erygowana zarówno najpierw jako parafia terytorialna jak też i personalna. Może istnieć także jako „wspólnota” niezależnie od struktury parafialnej („wspólnoty podstawowe”). W. Aymans mówi o znacznym rozwoju, który może się dokonać w duszpasterskiej strukturze Kościoła, skoro na miejsce zasady terytorialności gwałtownie wkracza zasada personalności. Aymans zauważa to w związku z przepisami prawnymi o Kościele partykularnym (por. 372 § 2); to samo rozumowanie bez trudności można rozszerzyć w odniesieniu do parafii. Przez wielkoduszne szafowanie przepisem prawnym zawartym w kan. 516 § 2 mogłoby zaistnieć niebezpieczeństwo dla zasady parafialności rozumianej w duchu Soboru Trydenckiego. Toteż należy przyjąć stanowisko, że potrzebom duszpasterskim służą przede wszystkim struktury prawne, a w tym także i struktura parafialna. Dlatego należy przyznać pierwszeństwo zachowaniu struktur prawnych, a w tym i parafii, gdy chodzi o potrzeby duszpasterstwa.

Teza 2:

Prawne stanowisko parafii, zwłaszcza jej stałość w urzędzie, uległo wyraźnym zmianom.

Chociaż kanonistyka już dłużej nie obstaje przy poglądzie jakoby urząd parafialny i stanowisko proboszcza były z ustanowienia prawa Bożego, tak jak to czyniono w średniowieczu w argumentacji przeciw natarczywości mnichów w odniesieniu do normalnego duszpasterstwa czy później przeciw gallikanizmowi, to jednak w zasadzie nigdy nie podważano ważności duszpasterstwa i związanej z nim stałości proboszczowskiego urzędu, mimo że już od czasu Soboru Trydenckiego daje się zaobserwować w tej dziedzinie dość ważne i zarazem zróżnicowane oznaki rozwoju. Soborowy dekret o zadaniach biskupów *Christus Dominus* przywiązuje szczególną wagę do znaczenia proboszcza jako współpracownika biskupa (por. DB n. 30) i w związku z tym kładzie nacisk na jego stałość w urzędzie (DB n. 31 n. 3). Jest rzeczą dość trudną do prześledzenia, czy ta stałość urzędu proboszcza, którą postuluje Sobór, nie jest nieco podważona w nowym prawie kanonicznym przez dopuszczalność licznych wyjątków. H. Schmitz już wcześniej zwrócił uwagę na to, że — jego zdaniem — nowy porządek prawny zawarty w mającym się ukazać Kodeksie Prawa Kanonicznego, już nie zabezpiecza parafii w aspekcie jej stałości. Jego obawy potwierdziły się w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego. Wprawdzie proboszcz ma być, jak to już było wykazane, mianowany na stałe, ale jego odwołanie i przeniesienie jest możliwe bez większych prawnych zabiegów. K. Mörsdorf chyba nie mógłby już mówić o związku proboszcza z parafią jako podobnym do związku małżeńskiego. W tych nowych postanowieniach prawnych widać wyraźnie, że nie chodzi już głównie o proboszcza (*pastor proprius*) gminy, ale o posługiwanie duszpasterskie, które jest w tej gminie spełniane. Oczywiście wyraża się w tym jakaś zmiana, której skutki także dla kanonisty są ciekawe do prześledzenia.

WNIOSKI

Nowe prawo kanoniczne uwypukla zadanie Kościoła, którym jest przepowiadanie orędzia Królestwa Bożego (Lib. III „De ecclesiae munere docendi”) i posługa uświęcania, a w szczególności sprawowanie sakramentów (Lib. IV „De ecclesiae munere sanctificandi”). Przepisy prawne obu tych ksiąg były w KPK/1917 rozmieszczone w dziale „De Rebus”. Zadanie to jest wykonywane w konkretnych społecznościowych strukturach. Tym celom na niższej płaszczyźnie hierarchicznej struktury służyła dotąd jako podmiot prawny parafia. Nowe prawo kościelne w dalszym ciągu traktuje parafię jako normalną formę podziału kościołów partykularnych i jako środek zjednoczenia danej wspólnoty wierzących. Nie jest ona jednak już odtąd jedyną formą. Użycie określenia *communitas*

fidelium w związku z parafią stworzyło jednocześnie możliwość tworzenia także innych wspólnot duszpasterskich, terytorialnych lub personalnych, które nie są parafiami.

Służba Kościoła ma pierwszeństwo przed tym, który się tej służby podejmuje. Proboszcz z reguły jest tym, który wspólnocie wiernych przewodniczy jako *parochus proprius*. Może być on jednak w oparciu o przepisy prawne ze względu na zaistniałe duszpasterskie potrzeby zmieniony, odwołany, przeniesiony. Dokonała się przez to bardzo istotna zmiana w stosunku do dotychczasowych przepisów prawnych. Z nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego wyraźnie przebija troska Kościoła o to, by jego służba była wykonywana i mogła być wykonywana zgodnie z celami jego założenia, tj. według woli Jezusa Chrystusa, Pana Kościoła. Normy prawne stanowią w stosunku do tych zadań jedynie pomocne wsparcie.

Tłumaczył: ks. Marian Jakubiec